

Dostumdan geçmegiň wagty gelmedimi?

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler, Türkmen dili

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Dostumdan geçmegiň wagty gelmedimi? DOSTUMDAN GEÇMEGIŇ WAGTY GELMEDIMI?

Owganystanyň welaýat merkezi Şybyrganda arap şeýhleriniň köşklerini ýada salýan alty gatly mermer köşgüň zallaryny ajaýyp halylar, haşamly kürsiler, diwanlar, ýatylýan otaglara çenli oturdylan iň soňky "Led" telewizorlary bezeýär.

Köşgüň owadanlygyna aýratyn özüne çekijilik berýän gymmatbahaly lýustralar ýaş we owadan gyzyň toý lybasy ýaly gözüňi gamaşdyrýar. Howluda duran on biri bronirlenen ýetmiş-segsene golaý "Lexus" kysymly "Land Cruiser" awtoulaglary bar. Bu ýer kyrk ýyllyk owgan urşunyň iň jedelli şahslaryndan biri bolan General Dostumyň köşgi. Iki hepde mundan öň Şybyrganyň terrorçylar tarapyndan eýelenmegi bilen birlikde köşgem Talibanyň eline geçdi.

Köşgi talananda General Dostum Ankaradady we üýtgeşmeleri gahar-gazaba, biçärelilik duýgusyna gark bolup tomaşa edip oňmaly boldy.

Awgustyň başynda duýdansyz Kabula dolanan General Dostum Prezident Aşraf Gani we beýleki ýolbaşçy işgärler bilen ýygnak barsyny geçirip, Talibany demirgazyk etraplardan kowup çykarmagyň meýilnamasyny düzüp başlady.

Dostumyň ýurda dolanmagy tarapdarlarynyň arasynda uly joşgun we umyt döredenem bolsa, özbek lideriň çäkli harby ukybyny we bolgusyzlyklaryny gowy bilýänler onuň "Taliban indi

demirgazykdan nädip çykjakdygyny pikir lensin, Demirgazyk Owganystan Talibanyň mazary bolar!" diýen sözlerini ýaňsyly ýylgyrys bilen garşyladylar.

Talibandan arassalama operasiýasy üçin Mazary-Şerife gelen Dostum öňki bäsdeşi Atamuhammet Nur bilen bile goranyşa taýýarlanyp ýörkä 14-nji awgustda Taliban şähre girdi.

Demirgazygyň iki uruş lordy Atamuhammet Nur bilen Dostum ýeke ok atmazdan lýuks awtoulaglaryna münüp, yzlarynda müňlerçe esgerden we militandan ybarat ýaragly adamlaryny taşlap, Haýratan köprüsiniň üstünden Özbegistana geçdiler.

Atamuhammet ýanyna bir topar adamyny alyp ýetişenem bolsa, General Dostumyň gorag gullugynyň başlygy General Setdar Han, Jüzjanyň häkimi Haşim reýis we Jüzjan etrabyň ýerli dolandyrys edarasynyň başlygy Möwlewi Haýat ýaly iň ýakyn adamlaryny ýanyna almazlygy uly lapykeçlik döretdi.

Köprüden geçmän yzyna dolanan bu üç şahs gaçmaga ýerleri bolmandygy üçin mejbury ýagdaýda Talibana boýun boldular.

Ýogsam bolmasa otuz ýyl bäri Dostumyň ýanynda gezen bu adamlar düýnki güne çenli onuň sözünden çykman, Şybyrganda Talibana garşy köçeme-köçe söweşip, gahrymançylyk görkezipdiler we özbek lideriň ýetişip barýan ogly Ýarmuhammedi şirin janlaryny orta goýup gorapdylar.

Elbetde, bu, General Dostumyň iň ýakyn adamlaryny taşlap gaçan ilkinji gaçyşy däldi.

Özbek lideriň bu meselede uzak geçmişi bar. Kyrk ýyllap onlarça gezek hataryny üýtgedip, ýaranlaryny, sponsorlaryny we hemaýatkärlerini aldawa salypdy, lapykeçlige uçradypdy.

Segseninji ýyllaryň başynda kommunistleriň guran milisiýa otrýadyna giren ýaş özbek ýigidi Abdylreşit tegelek on ýyllap basybalyjy ruslaryň hyzmatynda öz halkyna garşy söweşdi.

Düzgün-nyzamly goşun dargansoň, kommunistler onuň ýerine milisiýa otrýadlaryny gurup, muňa giren taýýarlyksyz-okuwsyz ýaşlary höweslendirmek maksady bilen çin barsyny paýlamaga başlapdy. Şeýdibem Dostum gysga wagtyň içinde ulalyp otuz ýaşamanka general bolupdy.

Kommunist Prezident Najibulla General Dostumyň barha güýçlenip barýandygyny görüp, ony wezipesinden çetleşdirjek bolýar, emma howpy wagtynda eşden Dostum ýakyn adamlary bilen tarapyny üýtgedip mojahetleriň tarapyna geçensoň, 1992-nji ýylyň aprelinde kommunist režim çökýär.

Dostum demirgazykda ýedi etrapdan ybarat awtonom häkimiýeti

guranam bolsa, köp wagtlap agalyk edip bilmedi. 1997-nji ýylda onuň iň ýakyn kömekçilerinden General Mälik Talibanyň tarapyna geçensoň, Dostum Türkiýä gaçmaga mejbur bolupdy.

Bu, Dostumyň birinji gaçyşydy. Şol wagtdan bäri şumada çenli döwrüň içinde özbek lider haçan götüne gyssag düşse Türkiýä gaçmagy endigine öwürdi.

Türkiýe bolsa otuz ýyllap, 1992-nji ýyldan bäri Dostumyň arkasynda durup gelýär.

Türkiýäniň gözünde General Dostum owgan türkleriniň lideri we ol ýerdäki türk halklaryň simwoliki şahsy.

Dostum Türkiýäniň türkçülik babatdaky duýguçyl çemeleşmelerini görensoň, özüni türkçi we turançy yglan etdi, hatda Türkiýä gelende türk diline iň ýakyn dil bolan türkmen dilinde gepläp başlady.

Ýogsam bolmasa, türkmenler Dostumyň piňine-de däldi, ol turuwbaşdan türkmenlere garşy äsgermezçilikli syýasat ýöredýärdi.

Owgan hökümetinde we döwletinde öz partiýasyna bölünip berlen ýerleri we jogapkärli wezipeleri özbeklerden dolduryp, türkmenleri tutanýerlilik bilen häkimiýetden daşda saklady hem-de ilçilik ýaly wezipeleri-de olaryň elinden aljak bolup jan etdi.

Elbetde, General Dostumyň türkmenlere garşy turuwbaşdan ýöredip gelýän bu agzalaçylykly syýasaty bu ýurtda ýaşaýan iki gardaş türk halky biri-birinden daşlaşdyryp bilmedi.

Çünki Owganystandaky türkmenler bilen özbekler yüzlerçe ýyldan bäri et bilen dyrnak ýaly biri-birinden aýrylmaz derejede ýakyndylar we häzirem şeýleligine galýar.

Gunduzdan Faryäba çenli birnäçe ilde garym-gatym halda ýaşaýan, biri-birleri bilen guda, Emir Teýmirleňiň, Babyr şanyň, Alp Arslanyň, Soltan Sanjaryň hekaýatlaryny diňlänlerinde birmeňzeş buýsançly duýgyny başdan geçirip döşleri gaýşarýan, Alyşir Nowaýynyň ýa-da Magtymguly Pyragynyň sygyrlary okalanda seri dumanlaýan türkmenler bilen özbekler elmydama biri-birlere ýakyn, elmydama ekiz dogandan tapawudy ýok gardaşlardyr.

2001-nji ýylyň 11-nji sentýabr wakasyndan soňky döwürde, ýagny soňky ýigrimi ýylda General Dostum gap-çanak dükanyňa giren pil ýaly hereket etdi.

Bolmanam frontlara, söweş meýdanlaryna öwrenşen özbek lideri üçin Kabul müň bir tüýsli pyssy-pyjurlyklar bilen doly syýasat

sahnasy mina düşelen meýdanda ýöränden tapawudy ýokdy.

Şonuň üçin döwrüniň owgan prezidenti Hamid Karzaý we onuň oruntutary Aşraf Gani bilen arasynda ýygy-ýygýdan düşünişmezlik döredi. Karzaýam, Gani hem saýlaw döwründe tükeniksiz wadalar bilen Dostumy aldap-oýnaýardylar, emma işleri bitensoň ony ulanylyp bolan elýaglyk ýaly bir gyra zyňýardylar.

Owgan liderler munuň bilenem çäklenmän, Dostumyň iň ýakyn adamlaryny oňa garşy tora düşürüp, özbek lideri eýmenç ýalňyslyklary eder ýaly, şeýdibem öz aýagyna palta salar salar ýaly edýärdiler.

Onuň öňki kömekçilerinden Ekberbaý 2008-nji ýylda guran partiýasynyň bir şahamçasyny Şybyrganda açmakçy boldy welin, Dostum onuň Kabuldaky öýüne dökülip, Ekberbaýy we ogluny alyp gaçdy, birnäçe günläp olary gynady.

Owgan lideri Dostumyň öýüniň daşyny gabawa aldy welin, Türkiýe ara girip, şol wagtyň daşary işler ministri Aly Babajanyň gulluk uçary ugradylyp, Dostum gyssagly Ankara getirildi.

Bir ýyl Ankarada sürgünde bolan Dostum 2017-nji ýylda has eýmenç eden-etdilige baş goşdy. Bu gezek onuň öňki kömekçilerinden Ahmet Işçini ogurlap, soňam zorlandygy aýdyldy.

Bu masgaraçylyk dile düşende Dostum Owganystanyň Prezidentiniň birinji kömekçisi wezipesinde otyrды.

Dostuma ýene bir gezek Ankaranyň ýoly göründi we ýene bir ýyllap Türkiýede mejbury sürgünde boldy.

Prezidentiň birinji kömekçisi wezipesinde oturan adamyň adynyň adam ogurlygy we jynsy zorluk ýaly agyr jenaýatlarda geçmegi etmişniň agyrlygyndan beter uly biabraýçylykdy. Emma ne tarapdarlary, ne onuň arkasynda durýanlar ondan el çekerli dældiler.

Soňky prezident saýlawlarynda Dr. Abdyllanyň tarapyny tutan General Dostum koalizasiýanyň şärikdeşi hökmünde hökümetden üç ministriň ýerini we özünden başga hiç kim üçin hiç hili many aňlatmaýan marşal çinini aldy, özem muny alty aýa çeken dilegçiligiň netijesinde aldy.

Marşal çini syýasy söwdalaşygyň netijesinde alnansoň, Kabulda munuň üçin gutlag çäresi-de geçirilmedi.

Şybyrganda geçirilen çärä-de owgan döwlet apparatyndan hiç kim gatnaşmady diýen ýaly. Diňe koalizasiýa şärikdeşi Dr. Abdylla we Aşraf Ganiniň kanselýariýa müdiri Şakir Karger Şybyrgana

gelip, Dostumyň egnine marşal çinini göterýän pogonlary dakyp gitdiler.

Tarapdarlary ony türk dünýäsiniň ýaşap ýören ýeke-täk marşaly diýip mazamlasa-da, Dostum Hojadükge obasynyň mekdebinde altynjy synpyny gutarandan soň okuw diýen zadyň nämedigini görenogam-bilenogam.

Üşmeleňlerde eline tutdurylan tekstleri başlangyç klasa gatnaýan çagalar ýaly hetjikläp okaýandygam şonuň üçin.

Elbetde, kyrk ýyl bäri owgan syýasatynda işjeň ýer alan Dostumyň oňyn netijesini beren işleri-de az bolmady.

Gaýtam onuň döwründe özbek jemgyýeti owgan syýasatynda häkimiýetiň şärikdeşi boldy, özbek we türkmen dilleri ýerli derejede resmi dil statusyny aldy, özbek sözi syýasatda-da, sungat we ykdysadyýet dünýäsinde-de ýygy-ýygýdan tutulýan söze öwrüldi.

Emma Dostum asyl etmeli işini doly etmedi. Ondan owgan türklerini bir agza bakdyryp, bu ýurtdaky türki halklaryň pozisiýasyny berkitmek islenipdi. Ol muny etmegiň ýerine özüne Türkiýeden iberilen millionlarça dollarlyk kömegi makalamyň başynda-da agzalan şol howalaly köşküni salmaga we beýleki şahsy bähbitleri üçin harç edip, iň ýakyn adamlarynyň diňe göwnüni däl, el-aýaklarynam döwüp, tälim berlen taýýarlykly kadrlary ýanyndan daşlaşdyrdy.

Töwereginde dogry-dürs adam galmansoň, bir ogluny partiýanyň başlygy, beýlekisini serkerde, gyzyny-da senator etdi.

Şeýdibem, Dostumyň çaga wagtyndan bäri Ankarada okap ulalan üç perzendi okuwlaryny gutaryp-gutarmanka bir demde owgan syýasatynyň depesine oturdyldy.

1992-nji ýyldan bäri General Dostumyň arkasynda duran Türkiýäniň şu ugurdaky eden çykdaýjysy dogrusyny aýtmaly bolsa, öli çykdaýjydyr. Ýagny, munuň Türkiýe respublikasyna ne maddy, ne medeni, hiç bir babatda peýdasy bolmady. Şonuň üçinem

masgaraçylykly eden-etdilikleri bilen Türkiýäniň dilini gysga eden we göti gyssaga düşende paty-putusyny alyp, Ankara gaçyp gelýän General Dostumdan geçmegiň wagty gelip ýetdi.

Türkiýe owgan türklerini goldajak bolsa, üýtgäp duran syýasy ýagdaýy we şertleri ünsli seljerip, has tapawutly alternatiwalara ýönelmelidir. Hernäme-de bolsa, zyýanyň ýarpysyndan gaýtmagam bir peýda.

Galyberse-de, owgan türkleri diňe Dostumdan ybarat däl.

Esedulla OGUZ,

owganystanly türkmen žurnalisti.

01.09.2021 ý.

© The Independentturkish

htepap.com

1969-njy ýylda Owganystanyň Akdepe etrabynda (Gunduzda) doguldy. Owganystanda möwjän içki gapma-garşylyklar zerarly 1982-nji ýylda Türkiýä göçdi we 1988-nji ýyla çenli Türkiýede ýaşady. Uniwersitetde okap ýörkä Germaniýanyň Mýunhen şäherinde ýaýlyma berilýän «Amerikan Radio Liberty» radioýaýlymyň türkmen dilinde berilýän gepleşikler bölüminiň spikeri bolup işledi.

1995-nji ýylda radionyň Praga göçmeginden soň bu işinden çykyp, nemes bankynyň halk bilen gatnaşyklar bölümünde işledi. Işiniň daşyndan žurnalistlik kärini, hususanam Owganystan boýunça işlerini dowam etdirdi.

Dürli gazet-žurnallarda Owganystan we Orta Aziýa boýunça birnäçe makalasy çap edildi.

1996-njy ýylda ýazan «Türkmenistan. Stalinden Nyýazowa çenli» kitaby sebäpli Türkmenistana gelmek gadagan edildi.

• Kitaplary:

- 1996: «Türkmenistan. Stalinden Nyýazowa çenli» («Türkmenistan: Stalin'den Niyazov'a»);
- 1999: «Owganystan. Sowet okkupasiýasyndan graždanlyk urşuna» («Afganistan Sovyet İşgalinden İç Savaşa»);
- 2004: «Nyşanadaky ýurt Owganystan» («Hedef Ülke Afganistan»).
- «Ýurdum we men» («Ülkem ve Ben») Publisistika